

nationale sive gentium jus, cujus quidem origo, natura, incrementumque conceptui christiano tribuenda veniunt, a quo inducta in terrarum orbem notio fuit fraternitatis cunctorum populorum, ethnicis prorsus ignotæ; latet enim neminem, quod hominibus cujuslibet Status seu nationis, apud paganos, reliqui, ubicumque locorum alibi commorantes barbari atqui adversarii æstimabantur, nec ullis justitiæ humanitatisve vinculis officiisque obstrictos se illis arbitrabantur, in bello potissimum, quo tum manente, tum peracto nihil non sibi licere videbatur. Educatio, instituta, leges, consuetudines, necnon religio ipsa inter paganas gentes, sepositionis exclusionisque ad invicem inustam notam omnia præ se ferunt. Unde tunc solum possibile verumque profecto existit jus internationale, cum apparuit christiana religio, *catholica*, nempe, unitatem extollens originis æqualitatisque hominum quorumcumque coram Deo et justitia, gentium etiam proinde fraternitatem una cum juribus ac officiis eam sequentibus, necnon et æternæ justitiæ naturalisque æquitatis principia.

Jus *civile*, prout a præcedentibus distinctum, est principiorum, ac legum regularumque collectio, quibus juridicæ inter cives seu membra unius gentis vel Status relationes præfiniuntur atque disponuntur: unde civile jus, sic stricte acceptum, cum humana lege convenit in eo, quod relationes inter ejusdem politicæ communitatis membra moderatur ac dirigit, cui propterea adscribendum adest, quidquid de lege humana paulo ante habitum est.

Quamquam præsentibus hisce diebus nationes quæque proprios habeant legum codices vel (dicatur) civile jus, omnium præcordiis romanum inhæret, *jus*, videlicet, *civile* ro-

sit reipublicæ læsæ, sed quantum fieri poterit cum minima calamitate et malo reipublicæ nocentis, castigatis nocentibus quantum licuerit, et maxime quia plurimum inter christianos tota culpa est penes principes, nam subditi bona fide pro principibus pugnant. Et est periniquum, quod poeta ait: "Ut quidquid delirant reges, plectantur Archivi."

manum, cæterorum quodammodo fundamentum, ac præcipuum ipsorum elementum. Atque exoritur inde necessitas hujusmodi romani juris originem, naturam atque historiam cognoscendi.

Postremo, jus *canonicum* est collectio principiorum, mandatorum, regularumque relationem præfinientium inter christi-fideles seu Jesuchristi Ecclesiæ membra. De præcipuis christianorum quoad Ecclesiam ipsiusque prælatos tum juribus, tum officiis, immo de ejusdem itidem juribus in ordine ad civilem potestatem, posterius agemus.

ARTICULUS TERTIUS

De officio juxta theoriam rationalistam ac juxta theoriam christianam.

Nihil nunc temporis frequentius inter rationalismi asseclas quam *ex tripode* asserere præcellentiam theoriæ, circa *officium* in eorum schola receptæ, supra eam, quam edocet christiana philosophia. Videamus igitur si res ita se habeat, quod ut perficiamus, satis nobis erit summatim examinare rationalismi theoriam, quæ ad tria sequentia capita revocari potest.

a) In actione, quam homo exequitur, ut quodlibet officium impleat, duo inveniuntur: 1.º conformitas actionis legis præcepto; 2.º recta intentio, quæ ex bonitate motivi voluntatem ad agendum inducentis exurgit. Primum actionem reddit *legalem*; secundum, *moralem*.

b) Hinc sequitur, quod, licet actus humanus *legalis* diceatur, dummodo legis præcepto conformetur, non tamen *moralis*, si alias illi desit recta et simplex intentio in officio adimplendo.

c) Hæc intentionis puritas est ratio sufficiens moralitatis actus humani, ita ut tunc solummodo actus erit *moralis*, cum bonum operatur propter bonum, cum legem et officium implet, quia recta ratio dictat, bonum esse legem et officium

implere, prorsus secluso quovis alio motivo, licet honesto et laudabili, v. gr., mercedis spes, aut pœnæ timor.

Talis est coævi rationalismi circa officium theoria, quæ est ipsissima theoria Kantii, veri et legitimi illius patris, et quam recentiores rationalistæ ore quidem profitentur, quam vis arctam et humanæ fragilitati fere imperviam, valde autem ab illa distant in corde suo et agendi ratione. Hoc autem prætermisso, observare liceat, distinctionem inter actum legalem et moralem a rationalistis adductam prorsus ineptam esse; cum agitur de lege naturali, quæ in actuum humanorum moralitate primum locum obtinet. Nam, etsi legislatori, communiter loquendo, cura non sit de operantis intentione et fine, dummodo subditus actum externum a lege imperatum opere compleat, attamen indubium est legem naturalem, utpote participationem legis æternæ rationali creaturæ manifestatæ, non solum præcipere actus humani bonitatem externam et materialem, sed etiam formalem et internam, agentis intentioni respondentem. Sic præceptum colendi Deum, præter cultum externum, includit quoque cultum internum seu intentionem honorandi Deum, tamquam omnium entium principium, et omnium bonorum fontem et originem, idemque dicendum est in adimplitione legum humanarum.

Nec minus veritati rationique contraria est hujusmodi theoria, dum asserit, actionis moralitatem tunc tantum adesse, cum bonum operatur simpliciter propter bonum, sufficereque bonum agere propter præmii retributionem, vel propter vitandam pœnam, ut actus humanus moralitate careat, quod idem est ac dicere, postremum hominis finem nihil ipsi homini interesse, vel in eo tantum sistere, ut aliquantulum temporis in hoc mundo degat, postea in nihilum redigendus. Si enim ulterior finis homini maneat; si ad eam perfectam beatitudinem ordinetur, cujus possessionem indesinenter ineluctabiliterque cunctis vitæ actibus ac motibus appetit, absurdum profecto est asserere, hujusmodi conatum pro assequenda tanta beatitudine immoralitatis principium

et quasi germen quoddam includere. Idem esset dicere, quod timor pœnæ et beatitudinis spes a Deo in hominis corde insita, tamquam stimulus ad finalem destinationem assequendam, nullam relationem nec proportionem ad illam secum ferre, seu quod moralitas excludatur a mediis, quibus Deus, tamquam finis ultimus et perfectio suprema, acuit hominis activitatem, ut totis viribus conetur beatitudinem adipisci. Et hæc quidem est consequentia ex theoria rationalista legitime deducta.

Præterea, si præmii ac pœnæ stimulus actionis moralitatem excludit, concludendum erit, perperam agere legislatorem, cum præmia ac pœnas sancit et statuit ut motivum efficax ad legis adimplitionem; et si hoc omnino est rejiciendum quoad humanæ legis conditores, quid dicemus, dum agitur de Deo, legem naturalem atque divinam sub statutis præmiis et pœnis sanciente, immo ipsiusmet Dei possessionem vel amissionem, inter validiores rationes ad officium ex parte voluntatis adimplendum, proponente?

Erroris jam demum vitio convicta rationalista theoria propter exclusionem motivorum actus humani moralitati optime congruentium, addendum est insuper, christianam theoriam rationalistam valde superare, etiam sub respectu excelentiæ et sublimitatis rationum, quæ voluntatem ad bonum operandum impellere queunt. Nobile quidem est officium adimplere propter bonum in ejus adimplitione inclusum, sed excellentius et valde nobilius est bonum exequi et operare propter gloriam Dei, ut christiana philosophia docet; nihil enim rationabilius, nihil excellentius, nihil pulchrius, nihil ordini admirabili totius universi plus adæquatum, quam quod homo intelligentia et libertate præditus, et a Deo super omnia creationis opera constitutus, omnes actus, omnes cogitationes referat in laudem et gloriam Illius, a quo tam insignia beneficia gratis accepit.

Præterea, observandum est, quod licet in se sit valde perfectum et laude dignum facere bonum propter bonum, et legem implere propter legem, et officium exequi ex amore

officii vilescent tamen hæc omnia, si præ oculis habeatur finis subjectivus, et scopus scholæ rationalistæ, quem illa laudat et extollit; indubium enim est, nihil aliud sibi proponere quam rationem supra modum et plus justo in altum evehere, ejus a Deo independentiam proclamando, dum omne bonum, omnem moralitatem a sola ratione pendere facit, non autem a lege æterna et ab ipsomet Deo, qui est primum principium, et fons indeficiens omnis bonitatis et omnis moralitatis. Quid autem est rationem hominis ut unicum moralitatis principium prædicare, nisi hominem loco Dei constituere, ipsum faciendo normam supremam et legem omnis actus moralis? Sic, omnis sublimitas et celsitudo rationalistæ theoriæ devenit, re bene pensata, in cultum et amorem sui ipsius, in apotheosim Ego, in veram et propriam anthropolatricam.

Asseverare insuper audemus, quidquid veri et rationabilis in categoricis imperativis Kantii, Krausii et aliorum ejusdem furfuris rationalistarum invenitur, ad moralem christianam pleno jure pertinere; huic enim certum existit, immo familiarare, quod bonum propter bonum operari, nempe, propter boni amorem, seu *propter se*, proprium esse hominis virtuosus, qua talis, perfectiusque quam agere ob poenæ formidinem, mercedisve spem.

Priusquam in lucem prodirent Kantius, Krausiusque cum suis imperativis categoricis, expresse docuerat Sanctus Thomas, haud esse hominis virtuosus bene agere pro vitandis suppliciis assequendisve præmiis, sed propter boni ipsius dilectionem probe se gerere, malumque fugere quia malum¹, id est, quia rectæ rationi moralique ordini adversatur.

Huic inhærens doctrinæ Doctor Angelicus, sæpe sæpius

¹ "Retrahitur enim aliquis a peccato et operatur bonum propter se, et aliquis propter aliud. Propter aliud autem dupliciter; vel ad vitanda supplicia, vel ad consequenda præmia: et neutrum virtuosus est, qui bonum propter se operatur et malum propter se fugit., *Sentent.*, lib. 3.º, dist. 43, q. 1.^a, art. 3.º

in suis scriptis¹ edocet, bonitatem seu perfectionem hominis directe se habere cum bono, voluntatis objecto, et cum bonitate rationum eam ad bonum moventium. Unde consequitur, volitionem boni propter amorem et non propter timorem, præcipue vero volitionem summi ac infiniti Boni, quod est Deus, prout a voluntate nostra diligitur in se et propter se, maximum gradum moralitatis in actibus nostræ voluntatis gignere, summamque vitæ præsentis perfectionem moralem constituere.

Invenitur ergo in D. Thomæ doctrina, quidquid verum firmumque dici potest in Kantii ac Krausii theoria, videlicet: modum plus perfectum volendi et operandi bonum esse illud velle et perficere propter ipsius boni amorem, non autem propter timorem. Continet insuper Sancti Thomæ doctrina alterum moralitatis, documentum, quod frustra quæres in theoria rationalista; nempe, volitionem et operationem boni tunc summum perfectionis gradum attingere, cum non sistunt in ipsomet bono volito et operato, sed ad bonum infinitum, quod est radix et fundamentum totius ordinis moralis, intendunt et referuntur.

CAPUT TERTIUM

DE OFFICIIS HOMINIS ERGA DEUM

Officia hominis erga Deum religione continentur et exprimuntur. Quare, ut agnoscantur, per summa capita disse-

¹ En unum ex variis locis supra in textu laudatis: "Homo autem dicitur bonus ex eo, quod habet voluntatem bonam, per quam reducit in actum, quidquid boni in ipso est: voluntas autem bona est ex eo quod vult bonum et præcipue maximum Bonum, quod est finis. Quanto igitur hujusmodi bonum magis voluntas vult, tanto magis homo est bonus; sed magis vult homo id, quod vult, propter amorem, quam id, quod vult propter timorem tantum; ergo amor Summi Boni, scilicet Dei, maxime facit bonos." *Sum. cont. Gent.*, lib. 3.º, cap. cxvi.